

Frit

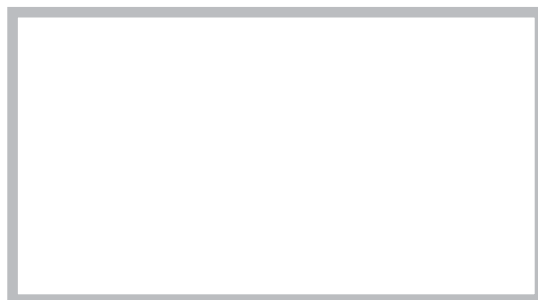
36. årgang - nr. 1 - 2008

NORDEN

LÆS I BLADET

Tidligere unioner i Skandinavien
och Island
Av *Tomas Larsson* .....s. 4

Tidigare unioner i Skandinavien och Island

Av *Tomas Larsson*

Sedan slutet av 1960-talet pågår en integration av Skandinavien i EG/EU. Diskussionerna kring denna process har varit många och pågår än idag. Hittills har de tre skandinaviska länderna folkomröstat inte mindre än elva gånger om EG/EU.

En viktig skillnad mellan de bägge genomförda folkomröstningarna om EU i Sverige (om inträdet 1994 och om EMU 2003) och riksdagsvalen är att de förra fördes med betydligt större intensitet. Anledningen är uppenbar; en folkomröstning i en EU-fråga är i praktiken "för evig" (åtminstone om etablissemangen vinner) medan väljarna, med fyra års intervall, kan välja en ny regering. Den senare proceduren, val till riksdagen, finns inskriven i den svenska konstitutionen.

Den svenska väljarkåren var mycket polariserad vid bägge folkomröstningarna, dessutom var grundfrågan i princip densamma ("skall vi verkligen vara med i EU?"). Den EU-vänliga sidan hävdade att det är mycket viktigt att Sverige "får sitta med vid förhandlingsbordet" medan den EU-kritiska framhöll att EU är ett överstatligt projekt, där Sveriges förhandlingsfrihet reduceras, och där inflytandet är minimalt. Kombinerat med en numera mycket låg profil hos den EU-kritiska sidan håller EU-frågan i praktiken på att reduceras till en icke-fråga.

Många är undrande inför den allt snabbare maktöverföringen från Sverige till EU. Tystnaden i denna så centrala EU-fråga är emellertid i det närmaste total. Massmedia, med en av sina huvuduppgifter att kritiskt granska Makten, har lagt sig. Det skulle dock vara fel att anta konspiratoriska teorier. Snarare är journalister, i tidningar och andra

media, alltför okritiska.

Många gånger tenderar vi att se dagens maktöverföring till utlandet som något helt nytt. Processen med maktöverföring till utlandet är dock inte på något vis ny, varken i Skandinavien eller Island. Redan år 1262 lades Island under den norska kronan, och år 1380 hamnade Norge i sin tur under Danmark. År 1814 var det dags igen då Norge hamnade under Sverige, men 1905 bröt sig norrmännen loss. År 1944 ägde en liknande process rum på Island, då landet frigjorde sig från Danmark.

Island går i union med Norge (1262)

Av de skandinaviska/nordatlantiska länderna har Island (*) den kortaste historien. Ön "upptäcktes", av ett rent misstag, först under 860-talet (850?) av smålänningen Gardar Svavarsson, även om den då redan var befolkad av ett mindre antal irländska munkar. När Gardar skulle hämta sin frus arvegods från Hebriderna i västra Skottland navigerade Gardar fel och landade istället på en okänd ö som han döpte till Gardarsholm. Något senare anlände norrmannen Naddod och döpte landet till Snöland och ytterligare något senare fastställde norrmannen Korp-floke (Floke Vilgerdsson) slutligen namnet till Island. Dock lär Korp-floke ha seglat från Hebriderna, via Färöarna, till Island år 868.

Samtidigt, cirka 100 mil öster om Islands östkust, var det trångt i dalgångarna på det norska Västlandet. Den åkermark som fanns började bli en bristvara och i övrigt var landet kargt. Dessutom hade Norge relativt nyligen enats av Ynglingaättens norska del på Vestfold (ätten härstammade dock ursprungligen från Uppsala).

År 872 utkämpades ett stort sjöslag under ledning av kung Hårfager vid Hafrsfjorden (nuvarande Stavanger) som "...tillintetgjorde de siste småkonungarna och samlade Norge till ett rike". Ett feudalsystem enligt centraleuropeisk förebild infördes, vilket gav missnöje bland folket. Frihetslängtande individer började söka sig västerut. Överfarten till Island tog cirka sju dygn (från Stad på norska västkusten till Horn på Islands östra del) och tillgången på Island av mark och fisk var god.

På Island utvecklades snabbt en unik form av samhälle, en fristat, som byggde på en ömtålig maktbalans mellan hövdingar, folk och kyrka. År 930 startade det nationella parlamentet (Alltinget) och 1096 nådde befolkningens mängd en rekordnivå på 100 tusen invånare. Omkring år 1200 gick dock Island in i en period som kallas för "upplösningstiden".

Det isländska förfallet

Upplösningstiden innebar att Island började styras från utlandet. Ett uppslagsverk beskriver förloppet som att "Lagen måste vika för makten, och i samma mån som den romersk-hierarkiska andan tog öfverhand hos kyrkans män, försvagades därjämte kristendomens inflytande. Följden af allt detta blef ett sedligt förfall".

Den isländske författaren Njörður Njarðvík har i sin bok "Island i forntiden" på ett mycket förtjänstfullt och utförligt sätt beskrivit denna övergång från fristat till lydstat. Det fanns under större delen av den isländska fristatens tid starka band mellan Island och Norge. Island befolkades ju till en stor del av norrmän. Redan den norske kung Hårfager (cirka 900) försökte "...skaffa den norska kronan makt över Island", men misslyckades. Flera försök gjordes från norsk sida att få

*Tomas Larsson, medlem af foreningen
Fritt Norden, Birkastan, Stockholm.
www.tomas.lwp.se*

islänningarna att lyda norsk lag, men det misslyckades hela tiden. Ytterligare en faktor var påvemakten, med norske ärkebiskopen i Nidaros.

Under perioden 1220–1262 (Sturlunga-tiden) uppstod häftiga konflikter på Island, som författaren Njarðvík delar in i tre kategorier:

- * kyrkan (Rom) kämpar mot de isländska hövdingarna
- * hövdingarna kämpar mot varandra
- * en utländsk kung (norska Håkansson) försöker få makten över Island

Dessutom hade maktkoncentrationer uppstått på Island, såväl vad gäller egendomar som direkt makt. År 1220 bestämde i huvudsak endast sex släkter över Island. "Genom att islänningarna förlorade sin flotta blev de beroende av utländska köpmän "... och samtidigt började islänningarna även att komma i konflikt med varandra".

Sammantaget uppstod en situation där utlandet försökte tvinga på islänningarna utländsk lag, där islänningarna förlorade större delen av sin handelsflotta, där kyrkan (Rom) började kämpa mot de isländska hövdingarna, handeln styras från utlandet och islänningarna dessutom började att bråka med varandra. Genom skicklig manipulation från den norske kungens sida erkände till slut den isländska Lagrätten den norske kungen och därmed "...hade den fornisländska fristaten fallit". År 1262 gick Island i union med Norge.

I sin analys av händelseförloppet säger Njarðvík bland annat följande: "Jag tror att man kan hävda att samtliga släkters ledare på Island under 1200-talet strävade efter samma sak: att skaffa sig själva makt över Island" och fortsätter: "...kan man nog knappast påstå att de velat

överlämna Island i norska händer". Något senare säger Njarðvík även följande: "Vad hövdingarna däremot inte förstod var att den makt, kungamakten, som de försökte dra fördelar av i kampen mot sina fiender, blev dem överlägsen".

Fler unioner

Tidigare nämndes ett antal unioner som genom sekternas gång har funnits i Skandinavien och Island. Unionen mellan Danmark och Norge, som ingicks år 1380, ägde rum i en komplicerad situation då Norge och Sverige var i union med varandra. Norge hade dessutom drabbats av digerdöden (1349–1350) och dess utrikeshandel hade hamnat i den centraleuropeiska Hansans händer (liksom Islands). Hansan var en både våldsam och betydande maktfaktor i Östersjön och Nordatlanten. I den norska staden Bergen "...tillskansade sig [tyskarna] mer och mer af handeln...". Under slutet av 1300-talet "...krossade [tyskarna] alldeles det infödda borgerskapet, på vars ruiner det tyska kontoret så mycket lättare kunde utvidga sin makt".

Den norsk-danska unionen fortgick ända till 1814, då en norsk-svensk union istället tvingades på normännen och fanns kvar ända till 1905.

Under 1918 blev Island ett självständigt område, efter att år 1262 (!) förlorat sin självständighet. Ända fram till 1944 var dock Island i union med Danmark.

Unioner då och idag

Det ovanstående beskriver unionerna i Skandinavien och de nordatlantiska öarna sedan 1200-talet. Inträdandet i en union beror oftast på att någon främmande makt vill få större inflytande i ett land, vilket i vår

region sällan har skett med massivt våld utan snarare genom maktspel på högsta nivå. Modellen förutsätter dock att landets politiker samarbetar med den främmande makten.

Folkstyret genom allmänna val är en ny företeelse. Vid folkomröstningen i Norge år 1905 om landet skulle fortsätta att vara i union med Sverige visade sig en överväldigande majoritet vilja gå ur den. Idag är det svårt att överhuvudtaget se någon potential för en ny union mellan länder i Skandinavien/ Nordatlanten. Däremot finns en relativt stor opinion bland de skandinaviska folken för medlemskap i EU, även om dess storlek varierar högst avsevärt i tiden och mellan länderna. Å andra sidan verkar t ex svenskarna inte längre särskilt intresserade av EU, då en överväldigande majoritet skolkar från EU-valen. Till viss del kan detta förklaras med att de svenska EU parlamentsledamöterna är anonyma och att det nationella parlamentets (riksdagen) ledamöter inte heller vill diskutera EU.

Njarðvík's intressanta analys delade upp konflikterna inför det utländska maktövertagandet av Island i tre kategorier, där två utgjordes av utländska maktintressen (kyrkan i Rom och en främmande makt) och en inre om konflikter i landet.

Paralleller med EU

Med en "koncentrerad" bild med avseende på inrikes- och utrikesförbindelserna i det dåtida isländska samhället, kan modellen lika gärna användas i dagens EU-diskussion. Dels har vi den ständigt pågående, dock mycket elitistiska, diskussionen

Sammanfattning historia unioner Skandinavien/ Nordatlanten

1262	Union Island-Norge
1380	Union Danmark-Norge (Island)
1814	Danmark överlämnar Norge till Sverige
1905	Union Norge-Sverige löses upp
1918	Island är inte längre dansk koloni
1944	Island blir självständig republik

mellan partierna om EU är ett vänster- eller högerprojekt. Dessutom har vi det ständigt ökande trycket från EU om att man därifrån vill få mer att säga till om här uppe i Skandinavien och Nordatlanten. I den mån information kommer allmänheten till kännedom sker det ofta genom en proklamation via någon större tidnings debattsida, där folket i praktiken inte får komma till tals.

Högern hoppas via EU på en reducerad fackföreningsmakt och sänkta skatter medan vänstern hoppas på ett mer jämlikt samhälle. Ingen av sidorna har dock ännu i någon större utsträckning börjat resonera om EU i sig som en maktfaktor, och hot, mot nationen.

I skuggan av diskussionen om vad EU egentligen är för något så är tolkningarna i den officiella debatten desto vidare. Numera går det bra att hävda att EU är en freds-, välstånds-, demokrati- eller varför inte miljö rörelse? Huruvida dessa tolkningsmöjligheter är tecken på styrka eller svaghet är svårt att säga, men kombinerat med generellt EU-vänliga massmedia samt en massiv propaganda-apparat i Bryssel så håller sakligheten i debatten på att försvinna. Redan idag utarbetas i praktiken 80% av de svenska lagarna i EU:s korridorer. Nyligen skrev den svenske statsministern under EU:s nya konstitution, trots att den direkt kolliderar med den svenska konstitutionens portalparagraf.

Mycket att lära av Islands historia

Den isländska historien är för många förknippad främst med de isländska sagorna och ordet saga leder lätt till tanken på någonting som är passé. Men ju noggrannare man studerar Njarðvík's bok, desto tydligare ter sig parallellerna med dagens snabba

maktöverföring till EU. Och precis som storhövdingarna på Island trodde att **just de** kunde vinna kampen, på samma sätt agerar de fyra skandinaviska länderna (och de kommer med all säkerhet att förlora den striden). Det vill säga utan något som helst konkret samarbete av vikt de skandinaviska länderna emellan och där det främsta redskapet - det officiella nordiska samarbetet - totalt har fallit samman.

Njarðvík's bok är visserligen en historiebok om Island, men den rekommenderas för alla som vill förstå dagens utveckling situation i Skandinavien. **Den kanske viktigaste lärdomen av historien är att de skandinaviska länderna borde samarbeta, inte vända ryggen mot varandra.**

Litteratur

- Njörður P. Njarðvík: "Island i forntiden"
Wahlström & Widstrand, 1973
Samme bog på dansk fra svensk af
Anne Marie Bjerg:
Njörður P. Njarðvík: „Islands ældste historie: fra landnam til fristatens fald“
Gyldendal 1974
Jesse Byock: "Viking age Iceland"
Penguin Group, 2001

(*) = eventuellt har romarna besökt nuvarande Island för mycket länge sedan, men bevisen för detta är få